

HOOFDSTUK IV.

Vervolg. Aanvullende Verklaringen van Engels.

Marx gaf ons den grondslag in het vraagstuk van de beteekenis der Commune. Engels knoopte herhaaldelijk aan dit thema aan, verklaarde de door Marx gemaakte ontleding en gevolgtrekkingen, en verlichtte soms met zoo veel kracht en zoo indringend andere zijden van hetzelfde vraagstuk, dat het noodig wordt ons bij deze verklaringen in het bijzonder op te houden.

1. „Het Woningvraagstuk.”

In zijn werk over het Woningvraagstuk (1872) houdt Engels reeds met de ervaringen der Commune rekening en verwijlt hij meermalen bij de taak der revolutie met betrekking tot den staat. Belangrijk is, dat aan een konkreet onderwerp aanschouwelijk getoond worden: ten eerste de trekken die de proletarische staat met den hedendaagschen gemeen heeft, — trekken die in beide gevallen ons er toe brengen van een staat te spreken, — en aan den anderen kant hunne teekenen van verschil, of de overgang tot de vernietiging van den staat.

„Hoe is nu het woningvraagstuk op te lossen? In de tegenwoordige maatschappij precies zooals iedere andere maatschappelijke vraag wordt opgelost: door de geleidelijke economische vereffening van vraag en aanbod, een oplossing die het gevolg altijd weer van nieuws aanvoertbrengt, en dus geen oplossing is. Hoe een sociale revolutie dit vraagstuk zou oplossen, hangt niet alleen van de telkenmale zich voordoende omstandigheden af, maar hangt ook samen met veel verder reikende vraagstukken, onder welke de opheffing van de tegenstelling tusschen stad en land een der voornaamste is. Daar wij geen utopische stelsels voor de inrichting der toekomstige maatschappij te maken hebben, zou het meer dan tijdverspillen zijn hierop in te gaan. Zooveel is echter zeker, dat reeds nu in de groote steden voldoende woningsgebouwen aanwezig zijn om bij een rationeel gebruik iederen wezenlijken „woningnood” terstond te verhelpen. Dit kan natuurlijk slechts door onteigening der tegenwoordige bezitters, of door inkwartiering in hunne huizen van daklooze of in hun woningen boven mate samen-

gepakte arbeiders geschieden, en zoodra het proletariaat de politieke macht veroverd heeft, zal zulk eene door het algemeen welzijn geboden maatregel even licht uit te voeren zijn als andere onteigeningen en inkwartieringen door den hedendaagschen staat."

(Het Woningvraagstuk, Leipzig, 1872. I, blz. 17.)

Hier wordt niet de veranderde vorm der staatsmacht onderzocht, alleen de inhoud van hare werkzaamheid. Onteigeningen en inkwartieringen worden ook door den hedendaagschen staat verordend. Formeel zal ook de proletarische staat „verordenen” woningen te bezetten en huizen te onteigenen. Maar het is toch zeker duidelijk, dat de oude uitvoerende macht, het beambtendom, dat verkleefd is aan de bourgeoisie, tot de verwezenlijking der verordeningen van den proletarischen staat eenvoudig onbruikbaar zou zijn.

..... „er moet vastgesteld worden, dat de „daadwerkelijke inbezitneming” van alle werktuigen, de inbezitneming der geheele industrie door het arbeidende volk, precies het tegenovergestelde is van de „aflossing” van Proudhon. Bij deze wordt de individueele arbeider eigenaar der woning, der boerenhofstee, van het werktuig; bij gene blijft het „arbeidende volk” gemeenschappelijk eigenaar der huizen, fabrieken en werktuigen, en wordt hun gebruik en benutting, ten minste gedurende een overgangstijd, bezwaarlijk zonder schadeloosstelling der kosten aan enkele personen of maatschappijen overgelaten. Evenals de afschaffing van het grondeigendom niet de afschaffing der grondrente is, maar haar overdracht, zij het dan ook op veranderde wijze, aan de maatschappij. De daadwerkelijke inbezitneming van alle werktuigen door het arbeidende volk sluit dus het behoud van de huurverhouding geenszins uit."

(Het Woningvraagstuk. III, blz. 19.)

Het in deze beschouwing aangesneden vraagstuk van de economische oorzaken van het afsterven van den staat, zullen wij in het volgende hoofdstuk onderzoeken. Engels drukt zich uiterst voorzichtig uit, waar hij zegt, dat de proletarische staat „bezwaarlijk” zonder „schadeloosstelling” woningen kan geven, „ten minste gedurende een overgangstijd”. Het geven van woningen, die aan het geheele volk

behooren, aan enkele families tegen vergoeding der kosten veronderstelt ook een zekere huurverhouding en ook een rantsoeneering der woningen. Dit alles eischt een bepaalden staatsvorm, maar volstrekt niet een bijzonder militair en bureaucratisch apparaat met bevoorrechte ambtenaren. De overgang tot eene orde van zaken, waarin de woningen zonder vergoeding zullen kunnen gegeven worden, is aan het totale afsterven van den staat gebonden.

Engels spreekt er van, dat de Blanquisten na de schipbreuk der Commune en onder den invloed van hare ervaringen, het principieele standpunt van het Marxisme aannamen, en formuleert dit standpunt als de

..... „noodzakelijkheid der politieke actie van het proletariaat, en van zijn diktatuur als overgang tot de afschaffing der klassen en met hen van den staat."

(Het Woningvraagstuk. III, blz. 3).

Liefhebbers van haarkloverij of burgerlijke „Marxisten-vreters” mogen tusschen deze erkenning van het „afschaffen van den staat” en de ontkenning van die anarchistische formule in den „Anti-Dühring” een tegenspraak zien. Het zou niet verwonderlijk zijn, als de opportunisten ook Engels onder de „anarchisten” plaatsten — de beschuldiging van den kant der sociaalchauvinisten, dat de internationalisten anarchisten zijn, wint immers juist tegenwoordig meer en meer veld.

Dat tegelijk met de afschaffing der klassen ook een afschaffing van den staat zal plaats hebben — dat heeft het Marxisme altijd geleerd. De algemeen bekende plaats over het „afsterven van den staat” in den „Anti-Dühring” verwijt aan de anarchisten niet, dat zij zijn voor de afschaffing van den staat, maar dat zij prediken, dat men den staat „van vandaag op morgen” kan afschaffen.

Met het oog op deze totale verdraaiing (door de nu heerschende „sociaal-demokratische” leer) der verhouding van het Marxisme tot het anarchisme in het vraagstuk van de vernietiging van den staat, kan het nuttig zijn, aan eene polemiek te herinneren, die Marx en Engels tegen de anarchisten hebben gevoerd.

2. Polemiëk tegen de Anarchisten.

Deze polemiëk dateert van het jaar 1872. Marx en Engels hadden opstellen tegen de „autonomisten” en de „anti-autoritaire” Proudhonisten gepubliceerd in een italiaansch verzamelwerk; en eerst in 1913 verschenen deze opstellen in duitsche vertaling in de „Neue Zeit”.

.... „Wanneer de politieke strijd der arbeidersklasse” — zoo schreef Marx, de anarchisten om hun afwijzen der politiek hoonend — „revolutionaire vormen aanneemt, wanneer de arbeiders in de plaats der diktatuur der bourgeoisie hunne revolutionaire diktatuur stellen, dan begaan zij de vreeselijke misdaad van beginselschennis, want om hunne jammerlijke profane dagelijksche behoeften te bevredigen, om den tegenstand der bourgeoisie te breken, geven zij den staat een revolutionairen en voorbijgaanden vorm, in plaats van de wapens neer te leggen en den staat af te schaffen”

(Marx: De Politieke Onverschilligheidsleer; „Neue Zeit” 1913—1914, 32, I. blz. 40.)

Marx verzette zich uitsluitend tegen deze „afschaffing” van den staat, waar hij de anarchisten bestreed! Geenszins daartegen, dat met het verdwijnen der klassen ook de staat verdwijnen zou, maar daartegen dat de arbeiders de wapens zouden nederleggen en afzien van het georganiseerde geweld, d. w. z. van den staat, die ten doel heeft „den tegenstand der bourgeoisie te breken”.

Marx legt — opdat de ware beteekenis van zijn bestrijding van het anarchisme niet misverstaan worde — opzettelijk den nadruk op den „revolutionairen en voorbijgaanden vorm” van den staat, dien het proletariaat noodig heeft. Het proletariaat heeft den staat voorbijgaand (d. w. z. tijdelijk) noodig. Wij scheiden ons bij het vraagstuk van de afschaffing van den staat, dus bij de vraag naar het doel, volstrekt niet van de anarchisten. Wij beweren, dat het tot bereiking van dit doel noodzakelijk is, tijdelijk de werktuigen, middelen en methodes der staatsmacht tegen de uitbuiters te gebruiken, evenals er tot de opheffing der klassen een voorbijgaande diktatuur der onderdrukte klasse noodig is. Marx kiest tegen de anarchisten de scherpste en

duidelijkste stelling der vraag: Wanneer de arbeiders het juk der kapitalisten afschudden, moeten zij dan „de wapens neerleggen” of ze tegen de kapitalisten gebruiken om hun tegenstand te breken? En het systematische gebruik der wapenen door eene klasse tegen eene andere klasse — is dat iets anders dan een „voorbijgaande vorm” van den staat?

Ieder sociaaldemokraat moge zich afvragen, of hij zoo de vraag over den staat in zijn polemiëk tegen de anarchisten heeft gesteld. Werd deze vraag door de overgrootste meerderheid der officieele socialistische partijen der tweede Internationale zoo gesteld?

Nog dieper op de zaak ingaand en algemeen verstaanbaar zet Engels deze zelfde gedachten uiteen. Hij hoont de verwarring in de hoofden der Proudhonisten, die zich „anti-autoritair” noemden, d. w. z. iedere autoriteit, iedere onderwerping, iedere regeering weigerden. Men neme — zegt Engels — een fabriek, een spoorweg, een schip op hooge zee, is het niet duidelijk, dat zonder een zekere ondergeschiktheid, en dus ook zonder een zekere autoriteit of heerschappij geen dezer gecompliceerde technische inrichtingen functioneeren kan, inrichtingen die op het gebruik van machines en de weloverlegde samenwerking van vele personen berusten?

.... „Wanneer” — schrijft Engels — „ik dit argument tegen de meest verwoede anti-autoritaireren aanvoer, dan kunnen zij mij alleen nog maar dit antwoord geven: Ah! Dat is waar, maar het gaat hier niet om de autoriteit die wij aan de afgevaardigden geven, het gaat hier om een opdracht. Deze lieden gelooven, dat zij een zaak veranderen kunnen, wanneer zij haar naam veranderen”

Engels: Over het Autoriteitsbeginsel. „Neue Zeit”. 1913—1914, 32, I blz. 39.)

Engels toont dus aan, dat autoriteit en autonomie betrekkelijke begrippen zijn, dat het gebied waarbinnen zij gelden met de verschillende fasen der maatschappelijke ontwikkeling verandert, en dat het dwaasheid is ze voor absoluut te houden. Engels wijst er op, dat het gebruik van machines, en de groot-industrie, en dus ook het gebied der autoriteit zich uitbreiden, en gaat dan van de algemeene

beschouwingen over de autoriteit tot het vraagstuk van den staat over.

... „Hadden de autonomisten” — zoo schrijft Engels — „zich er mee vergenoegd te zeggen, dat de sociale organisatie der toekomst de autoriteit slechts zal toelaten binnen de grenzen, die door de productieverhoudingen onvermijdelijk getrokken worden, dan had men zich met hen kunnen verstaan; zij zijn echter blind voor alle feiten, die de autoriteit noodzakelijk maken, en strijden hartstochtelijk tegen het woord.”

„Waarom beperken de anti-autoritaireren zich er niet toe tegen de politieke autoriteit, tegen den staat te schreeuwen? Alle socialisten zijn het met elkander eens, dat de staat en met hem de politieke autoriteit ten gevolge van de toekomstige sociale revolutie verdwijnen zal; dit beteekent, dat de openbare functies hun politiek karakter zullen verliezen en in eenvoudige administratieve functies, die over de sociale belangen waken, zullen veranderen. De anti-autoritaireren evenwel eischen, dat de politieke staat met één slag afgeschafft worde, nog eerder dan de sociale verhoudingen afgeschafft zijn, die hem hebben voortgebracht. Zij eischen, dat de eerste daad der sociale revolutie de afschaffing van de autoriteit zijn zal.”

„Hebben zij ooit een revolutie gezien, deze heeren? Een revolutie is zeker de meest autoritaire zaak die er bestaat, een daad, door welke een deel der bevolking zijn wil aan het andere deel opdringt, door geweren, bajonetten en kanonnen, alles zeer autoritaire middelen; en de partij die overwonnen heeft, moet hare heerschappij door den schrik, dien hare wapenen de reaktionaireren inboezemen, behouden. En als de Parijsche Commune zich niet van de autoriteit van een gewapend volk tegen de bourgeoisie bediend had, zou zij zich dan langer dan een dag staande gehouden hebben? Zouden wij haar niet omgekeerd kunnen verwijten, dat zij zich te weinig van deze autoriteit heeft bediend? Dus: het een of het ander: Of de anti-autoritaireren weten zelf niet wat zij zeggen, en in dit geval maken zij maar verwarring, of zij weten het, en in dat geval verraden zij de zaak van

het proletariaat. In beide gevallen dienen zij slechts de reaktie.” (blz. 39).

In deze beschouwing worden vraagstukken aangeroerd, die in samenhang met het vraagstuk der verhouding tusschen politiek en economie bij het afsterven van den staat zullen behandeld worden (aan dit vraagstuk is het volgend hoofdstuk gewijd). Dat is het vraagstuk van de verandering der openbare functies van politieke in eenvoudig administratieve, en van den „onpolitiekeen staat”. Dit laatste punt, dat vooral misverstanden kan in het leven roepen, wijst op het proces van het afsterven van den staat; de afstervende staat kan op zekeren hoogtetrap van zijn afsterven als onpolitieke staat aangeduid worden.

Het meest valt in deze beschouwingen van Engels weder het stellen van het vraagstuk tegen de anarchisten op. Sinds 1873 hebben sociaaldemokraten, die zich leerlingen van Engels noemen, millioenen malen tegen de anarchisten gepolemiseerd, maar zij deden het niet, zooals een Marxist dan polemiseeren kan en moet. De anarchistische voorstelling van de afschaffing van den staat is verward en onrevolutionair — hiervan gaat Engels uit. De anarchisten verwaarloozen juist de revolutie in haar ontstaan en ontwikkeling en in hare bijzondere taak tegenover het geweld, de autoriteit, de regeering, den staat.

De gebruikelijke kritiek der sociaaldemokraten op het anarchisme is in onzen tijd tot de reinste kleinburgerlijke banaliteit afgedaald: „Wij erkennen den staat, de anarchisten niet!” Zulk eene banaliteit moet gewis op eenigermate denkende en revolutionaire arbeiders afstootend werken. Engels zegt iets anders: hij legt er den nadruk op, dat alle socialisten trachten naar het verdwijnen van den staat, als een gevolg van de sociale omwenteling. Daarna stelt hij de vraag der revolutie concreet, n.l. die vraag, die door de opportunistische sociaaldemokraten ontweken, om zoo te zeggen uitsluitend aan de anarchisten ter „bewerking” overgelaten wordt. En met deze vraag werpt Engels nog eene tweede op: Had de Commune de revolutionaire macht van den staat, d.i. van het gewapende en tot heerschende klasse georganiseerde proletariaat niet meer moeten gebruiken?

De officieele sociaaldemokratie van heden stelt zich tot

de vraag naar de concrete taak van het proletariaat in de revolutie zóó, dat zij zich óf van haar afmaakt met grappen van een filister, óf, in het beste geval, ontwijkend socialistisch zegt: „dit zullen wij dan wel zien!” En zoo konden de anarchisten met recht beweren, dat deze sociaaldemokratie verraad beging aan de revolutionaire opvoeding van het proletariaat. Engels gebruikt de ervaring der laatste proletarische revolutie tot een concreet onderzoek van de vraag: Hoe en wat moet het proletariaat met betrekking tot de banken en met betrekking tot den staat beginnen?

3. Brief aan Bebel.

Een der waardevolste, zoo niet de waardevolste beschouwing in de werken van Marx en Engels over het vraagstuk van den staat, vormt de volgende passage in een brief van Engels aan Bebel van den 18den tot den 28sten Maart 1875. Tusschen haakjes zij bemerkt: deze brief werd, voor zooveel ons bekend is, voor de eerste maal door Bebel in zijn gedenkschriften („Uit mijn leven”) gepubliceerd, in 1911, dus 36 jaar na het schrijven en afzenden van dezen brief.

Engels schreef aan Bebel en kritiseerde hetzelfde ontwerp van het program van Gotha, waarop ook Marx in zijn beroemden brief aan Bracke kritiek oefende. Engels roert daar speciaal het vraagstuk aan van den staat; hij schrijft het volgende:

..... „De vrije volksstaat is in den vrijen staat veranderd. Grammatikaal genomen is een vrije staat er een, waar de staat vrij is tegenover zijne burgers, dus een staat met despotische regeering. Men moest toch dat heele gepraat over den staat laten vallen, vooral sinds de Commune, die alreeds geen staat meer was in den eigenlijken zin van het woord. De „volksstaat” is ons door de anarchisten tot walgings toe voor de voeten geworpen, ofschoon reeds het geschrift van Marx tegen Proudhon en later het „Communistisch Manifest” rechtuit zeggen, dat met de invoering der socialistische maatschappij de staat zich van zelf oplost en verdwijnt. Daar nu de staat toch slechts een voorbijgaand verschijnsel is, van hetwelk men zich in den strijd, in de

revolutie bedient om zijn tegenstanders met geweld er onder te houden, zoo is het pure onzin van vrijen volksstaat te spreken: zoolang het proletariaat den staat nog gebruikt, gebruikt het hem niet in het belang van de vrijheid, maar van het er onder houden van zijn tegenstanders, en zoodra van vrijheid sprake kan zijn, houdt de staat op te bestaan als zoodanig. Wij zouden dus voor slaan, overal in plaats van staat „Gemeinwesen”, „gemeenschap” te plaatsen, een goed oud duitsch woord, dat het fransche commune zeer goed kan vervangen.”

(Aus meinem Leben, Deel II, Stuttgart 1911, blz. 321—322.)

Wij vestigen de aandacht er op, dat deze brief betrekking heeft op een partijprogram, dat Marx eerst eenige weken later dan deze brief gedateerd is (de brief van Marx is met 5 Mei 1875 geteekend), eveneens kritiseerde. Engels leefde in dien tijd in Londen samen met Marx. Daarom schrijft Engels „wij”, en slaat zonder twijfel in zijn eigen en in Marx' naam voor, in het program het woord „staat” te schrappen en daarvoor het woord „gemeenschap” in de plaats te zetten.

Welk een gehuil over „anarchisme” hadden de dragers van het hedendaagsche, aan het gemak der opportunisten aangepaste „Marxisme” aangeheven, wanneer men hun deze verandering in het partijprogram had voorgeslagen!

Laat ze huilen. Daarvoor zullen zij door de bourgeoisie geprezen worden.

Maar wij willen onze zaak verder vervolgen. Bij een herziening van ons partijprogram moet deze raad van Marx en Engels onvoorwaardelijk opgevolgd worden, om de waarheid nader te komen, om het Marxisme weder te herstellen, om het van vervalschingen te zuiveren en om den bevrijdingsstrijd der arbeidersklasse juister te sturen. Onder de bolschewiki zal men zeker geen tegenstanders van dezen raad van Marx en Engels vinden. De moeilijkheid zou misschien in het vinden van een passend russisch woord bestaan. In de duitsche taal bestaan er twee woorden: „Gemeinde” en „Gemeinwesen”¹⁾; daarvan kiest Engels het

1) Hollandsch: gemeente en gemeenschap. N. v. d. V.

laatste, dat niet een enkele gemeente beteekent, maar het totaal der gemeenten, het gemeente-systeem of het gemeentewezen. In het russisch bestaat geen daarmee overeenstemmend woord; daarom zou men het fransche „Commune” moeten gebruiken, ofschoon daarmee een zekere moeilijkheid verbonden is.

„De Commune was geen staat meer in den eigenlijken zin” — dat is de belangrijkste theoretische bewering van Engels. Na al het gezegde is deze bewering volkomen begrijpelijk. De Commune hield op staat te zijn, voorzover zij niet de meerderheid van het volk er onder te houden had, maar de minderheid (de uitbuiters); de burgerlijke staatsmachine had zij vernietigd; in plaats van een bijzondere onderdrukkende macht trad de bevolking zelf op het tooneel. Al deze dingen zijn afwijkingen van den staat in den eigenlijken zin. En ware de Commune blijven bestaan, dan zouden de sporen van den staat van zelf in haar afgestorven zijn; zij had zijne bestuurslichamen niet „af behoeven te schaffen”; zij zouden hun functies gestaakt hebben, naar mate zij niets meer te doen hadden.

„De „volksstaat” is ons door de anarchisten voor de voeten geworpen” — daarmee meent Engels vooral Bakoenine en zijn uitvallen tegen de duitsche sociaaldemokratie. Engels erkent deze uitvallen in zoover als gerechtvaardigd, in zoover de „volksstaat” een even grooten onzin en een even groote afwijking van het socialisme beteekent, als de „vrije volksstaat”. Engels doet zijn best den strijd der duitsche sociaaldemokratie tegen de anarchisten te louteren, dezen strijd principieel juist te maken en hem van de opportunistische vooroordeelen met betrekking tot den staat te zuiveren. Maar helaas! De brief van Engels bleef 36 jaren voor de wereld verborgen. En wij zullen later zien, dat zelfs na de publicatie van dezen brief Kautsky voortdurend in den grond dezelfde dwalingen begaat, voor welke Engels waarschuwt.

Bebel antwoordde Engels met een brief van den 21sten September 1875, waarin hij o. a. schreef, dat hij met Engels' oordeel over de voorstellen van het program „volkomen instemt”, en dat hij „Liebknecht heftige verwijten gemaakt heeft over zijn toegevendheid”. (Aus meinem Leben, II,

blz. 314.) Neemt men echter Bebel's brochure „Ons Doel” in de hand, dan vindt men daarin geheel verkeerde voorstellingen over den staat: „De staat moet dus van een op klasseheerschappij berustenden staat in een volksstaat veranderd worden.”

(Unsere Ziele, 14de oplaag. Berlijn 1913, blz. 17.)

Dat staat zwart op wit in de 14de (veertiende!) uitgave van de brochure van Bebel! Geen wonder, dat de voortdurende herhaling van opportunistische beweringen ten opzichte van den staat indrong in de duitsche sociaaldemokratie, vooral omdat de revolutionaire verklaringen van Engels gebalsemd en begraven werden en de voorwaarden van het leven de kracht hadden de menschen het denken aan de revolutie „af te wennen”.

4. Kritiek op het Erfurter Program.

Bij de behandeling van de verhouding van het Marxisme tot den staat mag de kritiek van Engels op het Erfurter Program (aan Kautsky den 29sten Juni 1891 gezonden en eerst tien jaar later in de „Neue Zeit” gepubliceerd) niet overgeslagen worden, want zij is in hoofdzaak gewijd aan de kritiek der opportunistische beschouwingen der sociaaldemokraten over het vraagstuk der staatsinrichting.

Terloops zij nog opgemerkt, dat Engels hier ook in het economische vraagstuk eene uiterst waardevolle vingerwijzing geeft, die weer bevestigt, hoe aandachtig en precies hij de wijzigingen in het moderne kapitalisme volgde, zoodat hij in zekeren zin de vragen van onzen tegenwoordigen, den imperialistischen tijd voorzag. Deze vingerwijzing is: Naar aanleiding van het woord: „planloosheid”, dat in het ontwerp der partij tot karakteriseering van het kapitalisme gebruikt wordt, schrijft Engels:

..... „Wanneer wij van de maatschappijen op aandelen overgaan naar de trusts, die geheele takken van industrie beheerschen en monopoliseeren, dan houdt daar niet slechts de private produktie op, maar ook de planloosheid.”

(Engels: Kritiek op het Ontwerp van het soc. dem. Partijprogram, „Neue Zeit”, XX, I, blz. 8.)

Hier wordt het fundamenteele in de theoretische schatting der beteekenis van het moderne kapitalisme, d. w. z. van het imperialisme, gegeven, namelijk dat het kapitalisme verandert in gemonopoliseerd kapitalisme. Dit laatste moet met bijzonderen nadruk gezegd worden, want tot de meest voorkomende dwalingen behoort de burgerlijk-reformistische bewering, dat het gemonopoliseerde of door den staat gemonopoliseerde kapitalisme geen kapitalisme meer is, dat het reeds „staats-socialisme” kan genoemd worden en dergelijke fraaiigheden meer. Een volkomen planmatigheid gaven de trusts natuurlijk niet, geven zij niet en kunnen zij ook niet geven. Maar voorzoover zij volgens een plan werken, voorzoover de kapitaalmagnaten van te voren de grootte der produktie bepalen (naar nationalen of zelfs internationalen maatstaf), voorzoover zij de produktie naar een vast plan regelen, — blijven wij toch in het kapitalisme, zij het dan ook in een nieuw stadium er van. De „nabijheid” van zulk een kapitalisme bij het socialisme moest voor de wezenlijke vertegenwoordigers van het proletariaat het bewijs zijn van de nabijheid, mogelijkheid, uitvoerbaarheid, en onafwijsbaarheid, nu, der sociale revolutie, — maar op geenerlei wijze eene aanleiding om de afwijzing der revolutie en het goedpraten van het kapitalisme te dulden, zooals alle reformisten doen.

Keeren wij echter tot het vraagstuk van den staat terug. Drievoudig waardevolle aanwijzingen geeft Engels ons hier: ten eerste over het vraagstuk der republiek; ten tweede over den samenhang van het nationale vraagstuk met de staatsinrichting; en ten derde over het plaatselijk zelfbestuur.

Wat de republiek betreft, Engels maakt háár tot het zwaartepunt zijner kritiek op het Erfurter program. En als wij nu bedenken, welke beteekenis dit program voor de geheele internationale sociaaldemokratie heeft gekregen, hoezeer het tót voorbeeld voor de geheele tweede Internationale heeft gediend, dan kunnen wij zonder overdrijving zeggen, dat Engels hier het opportunisme der geheele tweede Internationale kritiseert.

„De politieke eischen van het ontwerp hebben een groote fout. Datgene, wat eigenlijk gezegd moest worden, staat er niet in” (door Engels onderstreept). (Blz. 9.)

En verder wordt uiteengezet, dat de duitsche staatsinrichting de zuivere namaak van de reaktionairste pruisische staatsinrichting van 1852 is, dat de rijksdag naar Wilhelm Liebknechts woord „het vijgenblad van het absolutisme” is, en Engels zegt: „Op den grondslag van deze staatsinrichting en de door haar gesanktioneerde verdeeling in kleine staten „de verandering van alle arbeidsmiddelen in gemeenschappelijk eigendom” te willen doorvoeren, is klaarblijkelijk een dwaasheid.”

„Daaraan te raken is evenwel gevaarlijk”, schrijft Engels verder, die maar al te goed weet, dat het opnemen der republiek onder de eischen van het program een onmogelijkheid is. Maar Engels is niet tevreden met dit algemeen bekende feit, waarmee anders „allen” tevreden zijn. Hij gaat verder: „En toch moet zus of zoo de zaak aangepakt worden. Hoe noodig dat is, bewijst juist nu het in een groot deel der sociaaldemokratische pers optredende opportunisme. Uit vrees voor een hernieuwing der socialistenwet, uit herinnering aan allerlei onder die wet voorgekomen te haastige uitingen moet nu in eens de tegenwoordige wettelijke toestand in Duitschland voor de partij genoeg kunnen zijn om al hare eischen langs vreedzamen weg door te zetten”

Dat de duitsche sociaaldemokraten zoo handelen uit vrees voor de vernieuwing der socialistenwet, dit fundamenteele feit brengt Engels op den voorgrond en hij noemt het zonder schroom opportunisme. Juist omdat in Duitschland republiek en vrijheid ontbreken, is het onzin, van een vreedzamen weg te droomen. Engels is voorzichtig genoeg zich niet te binden. Hij erkent, dat in republikeinsche landen of in monarchieën met veel vrijheden men zich „voorstellen” (slechts „voorstellen”) kan, dat „de oude maatschappij op vreedzame wijze in een nieuwe kan ingroeien”, maar in Duitschland, herhaalt hij,

. . . . „in Duitschland, waar de regeering bijna almachtig en de rijksdag en alle andere vertegenwoordigende lichamen zonder werkelijke macht zijn, in Duitschland zoo iets te verkondigen en dan nog wel zonder noodzakelijkheid, dat beteekent het vijgenblad aan het absolutisme ontnemen en het voor de eigen naaktheid binden” (blz. 10.)

Beschermers van het absolutisme toonden zich in der daad in overwegende meerderheid de officiële leiders der duitsche sociaaldemokratische partij, die deze beschouwingen van Engels dan ook verder niet ernstig namen.

..... „Zulk een politiek kan op den duur alleen de eigen partij misleiden. Men stuurt algemeene abstracte politieke vraagstukken naar den voorgrond en bedekt daarmee de dichtstbijzijnde concrete vraagstukken, de vraagstukken, die zich bij de eerste groote gebeurtenissen, bij de eerste politieke crisis op de dagorde plaatsen. Wat anders kan daarvan het gevolg zijn, dan dat de partij plotseling in het beslissende oogenblik radeloos is, dat over de meest beslissende punten onklarheid en oneenigheid heerscht, omdat over deze punten nooit gediscuteerd is”...

„Dit vergeten van de groote hoofdpunten voor de belangen van het oogenblik, van den dag, het trachten en streven naar het onmiddellijk succes, zonder in acht neming van de latere gevolgen, dit prijs geven van de toekomst der beweging ter wille van het heden der beweging moge „eerlijk” gemeend zijn, maar opportunisme is en blijft het, en het „eerlijke” opportunisme is misschien het gevaarlijkste van alle”.....

..... „Als iets vaststaat, dan is het dit, dat onze partij en de arbeidersklasse alleen tot de heerschappij komen kan onder den vorm der democratische republiek. Dit is zelfs de specifieke vorm voor de dictatuur van het proletariaat, zooals de groote fransche revolutie reeds getoond heeft.” (blz. 10—11.)

Engels herhaalt hier in bijzonder scherp vorm de grondgedachte, die als roode draad door alle werken van Marx en Engels loopt, dat n.l. de democratische republiek de naaste weg is tot de dictatuur van het proletariaat. Want zulk een republiek, die de heerschappij van het kapitaal en tengevolge daarvan ook de onderdrukking der massa en den klassenstrijd volstrekt niet opheft, voert onvermijdelijk tot zulk een uitbreiding, ontplooiing, opening en verscherping van dezen strijd, dat, zoodra de mogelijkheid van de bevrediging der eerste en diepste belangen van de onderdrukte massa's ontstaat, deze mogelijkheid onvermijdelijk is en alleen in de dictatuur van het proletariaat en in de leiding der

massa's door het proletariaat verwezenlijkt worden kan. Voor de geheele tweede Internationale zijn dit de „vergeten woorden” van het Marxisme, en dit vergeten is afschuwelijk duidelijk aan den dag gekomen in de geschiedenis der partij der menschewiki in het eerste halve jaar van de russische revolutie van 1917.

Over het vraagstuk van de federatieve republiek in samenhang met de nationale samenstelling der bevolking van Duitschland schreef Engels:

„Wat moet in de plaats komen (van Duitschland)?” (Met zijn reaktionair-monarchistische staatsinrichting en zijn even reaktionaire verdeeling in kleine staten, die het specifieke Pruisendom vereeuwigd in plaats van het te laten opgaan in Duitschland.) „Naar mijn meening kan het proletariaat alleen den vorm der ééne en ondeelbare republiek gebruiken. De federatieve republiek is in het reusachtige gebied der Vereenigde Staten nu nog over het geheel een noodzakelijkheid, ofschoon zij in het Oosten reeds een hindernis wordt. Zij zou een vooruitgang zijn in Engeland, waar op de beide eilanden vier naties wonen, en, ondanks één parlement, drieërlei wettenstelsels reeds nu naast elkaar bestaan. Zij is in het kleine Zwitserland reeds lang een beletsel geworden, alleen te verdragen, omdat Zwitserland er mee tevreden is een zuiver passief lid van het europeesche statensysteem te zijn. Voor Duitschland zou een federalistische verzwitsering een enorme stap terug zijn. Twee punten onderscheiden den bondstaat van den eenheidsstaat: dat iedere enkele staat van den bond, ieder kanton zijn eigen civiel en crimineel wetboek heeft, en dan, dat naast het volkshuis een statenhuis bestaat, waarin ieder kanton, groot of klein, als zoodanig stemt.” In Duitschland vormt de bondstaat een overgang tot den eenheidsstaat, en de in 1866 en 1870 „van boven af gemaakte” revolutie kan niet meer ongedaan gemaakt worden, maar men moet haar de noodige aanvulling geven „door een beweging van onder op”. (Blz. 11.)

Voor Engels is de staatsvorm niet alleen niet onverschillig, maar hij spant zich integendeel in, om met buitengewone zorg vooral de overgangsvormen te onderzoeken, om, in over-

eenstemming met de concrete historische bijzonderheden van ieder afzonderlijk geval, uit te vorschen, als overgang waarvan en waartoe de bepaalde overgangsvorm verschijnt.

Evenals Marx verdedigt Engels van het standpunt van het proletariaat en van de proletarische revolutie het democratische centralisme, de ééne en ongedeelde republiek. De federatieve republiek beschouwt hij òf als een uitzonderingsgeval, òf als een beletsel der ontwikkeling, òf, onder zeer bijzondere omstandigheden, als „schrede vooruit” bij den overgang van de monarchie tot de centralistische republiek. Onder deze bijzondere omstandigheden valt het vraagstuk der nationaliteiten.

Bij al de onverbiddelijke kritiek, die zoowel Engels als Marx in bepaalde concrete gevallen uitoefenen op de reactionaire „Kleinstaterei” en het verhullen van hun reactionairen geest door het nationale vraagstuk, — vinden wij bij hen toch niet het kleinste spoor van een streven om het vraagstuk der nationaliteiten ver van zich te houden, een streven, waaraan de hollandsche en poolsche Marxisten dikwijls lijden — in den al te grooten ijver van hun welgegronden strijd tegen het kleinburgerlijk enge nationalisme van „hun” kleine staten.

Zelfs in Engeland, waar de geographische omstandigheden en de eeuwenlange gemeenschappelijkheid van taal en geschiedenis een einde schijnen gemaakt te hebben aan het nationale vraagstuk der verschillende kleine deelen van Engeland, zelfs daar merkt Engels op, dat het vraagstuk nog niet verdwenen is, en zelfs daar erkent hij de federatieve republiek als „stap vooruit”. Natuurlijk is daarin niet in het minst het opgeven van de kritiek op de gebreken der federatieve republiek en van de besliste propaganda en strijd voor de ééne centralistische democratische republiek te vinden.

Maar centralisme wordt door den democratischen Engels volstrekt niet opgevat in den bureaukratischen zin, waarin dit begrip door de burgerlijke en kleinburgerlijke ideologen, daaronder ook de anarchisten, gebruikt wordt. Voor Engels sluit centralisme niet die breede lokale zelfregeering uit, die, bij een vrijwillig bewaren van de eenheid van den staat door de „commune” en gewesten, iedere soort van bureaukratie

en „kommandeeren” van boven af, onvoorwaardelijk uitsluit.

„Dus één republiek”, schrijft Engels in de ontvouwing van de marxistische programpunten over den staat. „Maar niet in den zin van de tegenwoordige fransche, die niets meer is dan het in 1798 gestichte keizerrijk zonder den keizer. Van 1792 tot 1798 bezat ieder fransch departement, iedere gemeente volledig zelfbestuur naar amerikaansch model, en dat moeten wij ook hebben. Hoe het zelfbestuur is in te richten en hoe men het zonder bureaukratie klaar speelt, dat bewezen ons Amerika en de eerste fransche republiek, en nog heden Australië, Canada en de andere engelsche kolonieën. En zulk een provinciaal en gemeentelijk zelfbestuur is heel wat vrijer dan bijvoorbeeld het zwitsersche federalisme, waar het kanton wel is waar zeer onafhankelijk is tegenover den bond” (d. w. z. tegenover den federatieven staat als geheel), „maar ook tegenover het district en de gemeente. De kantonale regeeringen benoemen stadhouders der districten en prefekten, waarvan men in de landen der engelsche taal niets weet en waarvan wij in de toekomst evenzeer verschoond willen blijven als van de pruisische landraden en regeeringsraden” (zooals in het algemeen van beampten, die van boven af worden aangesteld). Engels stelt in overeenstemming daarmee voor, het programpunt over het zelfbestuur zóó te stellen: „Volkomen zelfbestuur in provincie, district en gemeente door bij algemeen stemrecht gekozen beampten. Afschaffing van alle van staatswege benoemde plaatselijke en provinciale overheden.” (Blz. 12.)

In de door de regeering van Kerenski en andere „socialistische” ministers onderdrukte „Prawda” (De Waarheid) had ik gelegenheid, er op te wijzen (N°. 68, van den 28sten Mei 1917), hoe op dit punt, — maar zeker niet alleen op dit punt, — onze zoogenaamd socialistische vertegenwoordigers der zoogenaamd revolutionaire zoogenaamde democratie zich afwijkingen van iedere democratie permitteerden, die de haren te berge doen rijzen. Maar natuurlijk hadden de heeren, die zich door eene „coalitie” met de imperialistische bourgeoisie gebonden hadden, voor deze waarschuwingen geen begrip.

Het is uitermate belangrijk er op te wijzen, dat Engels aan de hand van feiten en met een zeer bepaald voorbeeld het zeer algemeen verbreide vooroordeel afwijst, dat eene federatieve republiek meer vrijheid geeft dan eene centralistische. Dat klopt niet. Daartegen verzetten zich de feiten, die Engels over de centralistische federatieve republiek van 1792 tot 1798 en over de zwitsersche republiek bijbrengt. Meer vrijheid gaf in werkelijkheid de democratische centralistische republiek dan de federatieve. Of met andere woorden: de in de geschiedenis bekende hoogste mate van plaatselijke, gewestelijke enz. vrijheid werd niet door eene federatieve maar door eene centralistische republiek gegeven.

Op dit feit, zooals in het algemeen op het geheele vraagstuk der federatieve of centralistische republiek en der plaatselijke zelfbesturen, werd en wordt ook nu in onze partijpropaganda en agitatie veel te weinig acht geslagen.

5. De Inleiding van Engels uit het jaar 1891 tot de „Burgeroorlog in Frankrijk” van Marx.

In zijne inleiding tot de derde uitgave van Marx' „Burgeroorlog in Frankrijk” — deze inleiding is gedateerd 18 Maart 1891 en oorspronkelijk in de „Neue Zeit” verschenen, — geeft Engels naast interessante opmerkingen over bijzaken, die met de verhouding tot den staat verbonden zijn, eene opvallend volle en vaste samenvatting van de ervaringen der Commune. Deze samenvatting, verdiept door de ervaringen van een tijd van twintig jaren, die den schrijver van de Commune scheiden, is speciaal gericht tegen het in Duitschland verbreide bijgeloof aan den staat; zij kan met recht als het laatste woord van het Marxisme over dit vraagstuk beschouwd worden.

„In Frankrijk” zegt Engels, „waren de arbeiders na iedere revolutie gewapend. Voor de aan het roer van den staat zich bevindende bourgeois was dus de ontwapening der arbeiders het eerste gebod. Vandaar na iedere door de arbeiders gewonnen revolutie een nieuwe strijd, die met de nederlaag der arbeiders eindigt” (Blz. 24.)

Deze samenvatting van de ervaringen der burgerlijke revoluties is even kort als diep. De kern van de zaak, — o. a. ook in het vraagstuk van den staat (heeft de onderdrukte klasse wapens of niet?) — is hier buitengewoon klaar gepakt. Maar juist om deze kern wordt dikwijls heengegeloopen, zoowel door de professoren, die zich onder den invloed der burgerlijke ideologie bevinden, als door de kleinburgerlijke democraten. In de russische revolutie van 1917 viel aan den menschewiek en „ook-Marxist” Zeretelli de eer (de eer à la Cavaignac) te beurt, dit geheim der burgerlijke revoluties in het openbaar te verklappen. In zijne „historische” rede van den 9den Juni verried Zeretelli aan de wereld het vaste besluit der bourgeoisie, om de arbeiders van Petersburg te ontwapenen, waarbij hij natuurlijk dit besluit voor eene noodzakelijkheid op zich zelve, en voor een „staatsnoodzakelijkheid” in het algemeen uitgaf.

De historische rede van Zeretelli van den 9den Juni zal zeker iederen geschiedschrijver der revolutie van 1917 tot aanschouwelijke illustratie dienen, hoe het door den heer Zeretelli geleide blok der menschewiki en revolutionaire socialisten de zaak der bourgeoisie verdedigde, tegen het revolutionaire proletariaat.

Eene andere bijkomstige opmerking van Engels, die ook met het vraagstuk van den staat verband houdt, betreft den godsdienst. Zooals bekend is, neigde de deutsche sociaaldemocratie, hoe opportunistischer en verrotter zij werd, ook meer en meer tot eene valsche uitlegging der beroemde formule: „godsdienst is privaatzaak”. Deze formule werd namelijk zóó uitgelegd, alsof ook voor de partij van het revolutionaire proletariaat het vraagstuk van den godsdienst slechts privaatzaak was!! Tegen dit volkomen verraad aan het revolutionaire program van het proletariaat verheft zich Engels, die in 1891 nog slechts het zwakste begin van opportunisme in zijn partij waarnemen kon en die zich daarom nog zoo voorzichtig mogelijk uitdrukte.

.... „Gelijk in de Commune bijna alleen arbeiders of erkende arbeidersvertegenwoordigers zaten, zoo droegen ook hare besluiten een beslist proletarisch karakter. Of zij dekreteerde hervormingen, die de republikeinsche

bourgeoisie alleen uit lafheid had nagelaten, die echter voor de vrije beweging der arbeidersklasse een noodzakelijken grondslag vormden, zooals het doorvoeren van de stelling, dat de godsdienst tegenover den staat zuiver privaatzak is; of zij kondigde besluiten af direkt ten voordeele der arbeidersklasse, en voor een deel diep snijdend in de oude maatschappelijke orde." (Blz. 37.)

Engels onderstreepte opzettelijk de woorden: tegenover den staat, om daarmee rechtuit het duitse opportunisme te treffen, dat den godsdienst slechts tot privaatzak verklaarde tegenover de partij, en zoo de partij van het revolutionaire proletariaat tot het peil van de banaalste „vrijdenkende” kleine burgerij deed dalen, dat eenen confessieloozen toestand wel toeliet, maar de taak der bestrijding van het volk dom houdend en makend godsdienstig verdoovingsmiddel door de partij afwees.

De toekomstige geschiedschrijver der duitse sociaal-demokratie, die de oorzaken van hare smadelijke ineenstorting in het jaar 1914 zou nagaan, zal voor dit vraagstuk zeer veel belangrijk materiaal vinden, te beginnen met de de ontwijkende, voor het opportunisme alle poorten wijd openzettende opmerkingen van den geestelijken partijleider Kautsky tot aan de verhouding der partij tot de „los van de kerk”-beweging in 1913.

Doch laat ons terugkeeren tot de slotsom, die Engels 20 jaren na de Commune uit hare ervaringen trok.

Engels bracht de volgende lessen op den voorgrond:

....„Juist de onderdrukkende macht der tot nu toe bestaande gecentraliseerde regeering, leger, politieke politie, bureaucratie, die Napoleon in 1798 had geschapen en die sinds dien tijd iedere nieuwe regeering als welkom werktuig overgenomen en tegen hare tegenstanders gebruikt had, juist deze macht moest overal vallen, zooals zij in Parijs reeds gevallen was.”

„De Commune moest terstond erkennen, dat de arbeidersklasse, eenmaal tot de heerschappij gekomen, niet de maatschappij verder besturen kan met de oude staatsmachine; dat deze arbeidersklasse, om niet haar eigen, zoo even eerst veroverde heerschappij te verliezen, aan den eenen kant de oude tegen haar zelf gebruikte

onderdrukkingsmachine afschaffen, aan den anderen kant echter haar (nl. haar heerschappij) tegen hare eigen afgevaardigden en beambten beschermen moet, doordat zij deze, zonder uitzondering, voor ten allen tijde afzetbaar verklaarde.” (Blz. 40.)

Weer en altijd weer legt Engels er den nadruk op, dat niet alleen in de monarchie, maar ook in de democratische republiek de staat staat blijft, d. w. z. het kenmerk van zijn wezen behoudt: n.l. dat hij de ambtenaren, de „dienaren der maatschappij”, haar werktuigen, in haar heeren verandert.

....„Tegen deze, in alle staten tot nu toe onvermijdelijke verandering van den staat en der staatsorganen van dienaren der maatschappij in heeren der maatschappij wendde de Commune twee onfeilbare middelen aan. Ten eerste bezette zij alle plaatsen, besturende, rechtsprekende, leerende, door keuze volgens het algemeen stemrecht der belanghebbenden, en wel met het recht van terugroeping ten allen tijde door diezelfde belanghebbenden. En ten tweede betaalde zij voor alle diensten, hooge zoowel als lage, slechts het loon dat andere arbeiders ontvangen. Het hoogste loon, dat zij in het algemeen betaalde, was 6000 francs.”¹⁾

„Daarmee was de deur gesloten voor baantjesjagerij en „Strebertum”, ook zonder gebonden mandaten (die nog ten overvloede bijgevoegd werden) bij afgevaardigden tot vertegenwoordigende lichamen.” (blz. 40—41.)

Engels landt hier aan bij die gedenkwaardige grenslijn, waar eene konsekwente democratie eenerzijds in socialisme overgaat en anderzijds socialisme eischt. Want opdat de staat opgeheven worde, is het noodig, dat de functies van den controledienst overgaan in zóó eenvoudige functies van toezicht en controle, dat zij voor de meerderheid van het volk

1) Nominaal beteekent dat bij de 2400 roebel, naar de huidige koers 6000 roebel. Onvergefelijk is het voorstel van zekere bolschewiki om aan de gemeenteraadsleden een loon van 9000 roebel te betalen, in plaats dat voor het geheele land een maximum van 6000 roebel — een som hoog genoeg — wordt vastgesteld. — (Noot van Lenin bij deze uitgaaf van 1918.)

6000 Francs = bij de 3000 gulden (N. v. d. V.).

en dan ten slotte ook voor het geheele volk toegankelijk en naar zijn krachten zijn. De uitroeiing van baantjesjagerij eischt, dat een „eervol”, zij het dan ook onbetaald „plaatsje” in den staatsdienst niet meer als brug dienen kan om in schitterend betaalde posten in banken en maatschappijen op aandeelen over te springen, zooals dat in de meest vrije kapitalistische landen gewoonte is.

Maar Engels vervalt niet in de dwaling, waarin b.v. vele Marxisten in het vraagstuk van het zelfbeschikkingsrecht der volken vervallen: onder het kapitalisme, zeggen zij, is dit recht onmogelijk, onder het socialisme overbodig. Zulk een schijnbaar geestige, in waarheid evenwel valsche gevolgtrekking laat zich gebruiken voor iedere democratische instelling, welke men wil, ook bij het bescheiden ambtenaarsinkomen, want volkomen konsekvente democratie is onder het kapitalisme onmogelijk, onder het socialisme echter zal iedere democratie toch afsterven.

Dat is een sofisterij, die herinnert aan de grap, of een mensch kaal wordt, wanneer men hem een haar uittrekt.

Ontwikkeling der democratie tot het einde, zoeken der vormen dezer ontwikkeling, hun toetsen door de praktijk enz. — dat alles zijn etappes van den strijd om de sociale revolutie. Op zich zelf genomen geeft geen democratische maatregel nog het socialisme. Maar in het leven wordt geen enkele democratie „op zich zelf genomen”. „Alles in alles” genomen, oefent zij hare werking op het economische leven uit, bevordert de nieuwvorming daarvan, staat weder op hare beurt aan de invloedssfeer van die economische ontwikkeling bloot enz. Daarin bestaat de dialektiek der levende geschiedenis.

Engels gaat verder:

.....„Deze verbrijzeling der tot nu toe heerschende staatsmacht en hare vervanging door eene nieuwe, in waarheid democratische, wordt in het derde gedeelte van den „Burgeroorlog” uitvoerig geschilderd. Het was evenwel noodzakelijk, hier nogmaals in het kort op eenige van hare trekken te wijzen, omdat juist in Duitschland het bijgeloof aan den staat zich uit de filosofie in het algemeene bewustzijn der bourgeoisie en zelfs van vele arbeiders, heeft voortgeplant. Volgens de filosofische voor-

stelling is de staat de „verwerkelijking der idee”, of het in het filosofische overgezette rijk Gods op aarde, het gebied, waar de eeuwige waarheid en rechtvaardigheid zich verwerkelijkt en verwerkelijken moet. En daaruit volgt dan eene bijgeloovige vereering voor den staat en voor alles, wat met den staat samenhangt, eene vereering die des te gemakkelijker zich nestelt, omdat men zich van kindsbeen af er aan gewend heeft, zich in te beelden, dat de gemeenschappelijke zaken en belangen der geheele maatschappij niet anders bezorgd kunnen worden dan zooals zij tot nu toe bezorgd zijn, nl. door den staat en zijne daartoe bestelde overheden. En men meent reeds een geweldig koenen stap gedaan te hebben, wanneer men zich van het geloof aan de erfelijke monarchie heeft vrij gemaakt en zweert bij de democratische republiek. In werkelijkheid is evenwel de staat niets anders dan eene machine voor de onderdrukking der eene klasse door de andere, en dat in de democratische republiek niet minder dan in de monarchie; en in het beste geval een kwaad, dat het in den strijd om de klassenheerschappij zegevierende proletariaat in de nalatenschap van den klassenstaat erft, en welks ergste kanten het, zoomin als de Commune, zal kunnen nalaten zoo snel mogelijk af te snijden, totdat een in nieuwe, vrije maatschappelijke toestanden opgegroeid geslacht in staat zijn zal, den geheele staatsrommel van zich af te werpen.” (Blz. 41.)

Engels waarschuwde de Duitschers, ze moesten bij de vervanging der monarchie door een republiek de grondslagen van het socialisme in het vraagstuk van den staat niet vergeten. Deze waarschuwing van hem leest men heden, alsof ze een directe les voor de heeren Zeretelli en Tschernof beteekende, deze heeren, die in hun „coalitie”-praktijk werkelijk een bijgeloof aan den staat en eene bijgeloovige vereering voor den staat hebben laten zien!

Nog twee opmerkingen: 1. Wanneer Engels zegt, dat de staat in de democratische republiek „niet minder” „eene machine is tot onderdrukking eener klasse door de andere”, dan in de monarchie, dan beteekent dat nog volstrekt niet, dat de vorm der onderdrukking onverschillig is, zooals

vele anarchisten „leeren”. Een verdere, een vrijere, een opener vorm van den klassenstrijd en der klassenonderdrukking biedt het proletariaat eene onmetelijke verlichting in den strijd om de afschaffing der klassen.

2. Waarom zou alleen het opgroeiende geslacht in staat zijn, den geheelen staatsrommel van zich af te werpen? — Deze vraag is met het vraagstuk van de overwinning op alle democratie nauw verbonden. Daartoe willen wij nu overgaan.

6. Engels over de Overwinning op de Democratie.

Engels uitte zich eenige malen hierover naar aanleiding van de vraag naar de wetenschappelijke ontoereikendheid van de benaming: „socialdemokraat”.

In de voorrede bij zijne gemengde opstellen uit het jaar 1870: „Internationale Zaken uit den Volksstaat” — eene voorrede, die den datum 3 Januari 1894 draagt en die dus anderhalf jaar voor zijn dood geschreven is, zegt Engels, dat hij in al zijne opstellen den naam „communist” en niet „socialdemokraat” gebruikt heeft, omdat toentertijd de Proudhonisten in Frankrijk en de Lassalleanen in Duitschland zich socialdemokraten noemden.

..... „Voor Marx en mij was het dus absoluut onmogelijk, eene zoo rekbare uitdrukking als aanduiding van ons speciaal standpunt te kiezen. Nu is dat anders, en zoo moge nu het woord passeeren, zoo ongeschikt als het blijft voor eene partij, wier economisch program niet slechts algemeen socialistisch, maar rechtuit communistisch, en wier politiek einddoel de overwinning op den geheelen staat, derhalve ook op de democratie is. „De namen van werkelijke (onderstreept door Engels) politieke partijen kloppen echter nooit geheel; de partij ontwikkelt zich, de naam blijft.”

(Internationale Zaken uit den Volksstaat, Berlijn, 1894, blz. 6).

Nog aan het einde zijner levensdagen blijft de dialektikus Engels de dialektiek getrouw. Hij en Marx, zegt hij, hadden eene uitstekende, wetenschappelijk exakte benaming voor de partij gehad, maar hun had de werkelijke, d. i. de proletarische massa-partij ontbroken. Nu (aan het einde der 19de eeuw) bestond er een partij, haar naam evenwel

is wetenschappelijk onjuist. Het doet er niet toe, „het kan passeeren”, als de partij zich maar ontwikkelt, als zij zich over de wetenschappelijke onjuistheid van haar naam maar altijd klaar is en niet erdoor afgebracht wordt van haar juiste baan!

Een grappenmaker zou ten slotte ook ons, Bolschewiki, op de manier van Engels kunnen troosten: wij hebben eene werkelijke partij, zij ontwikkelt zich uitstekend, zoo moge dan ook een zoo zinneloos, raar gevormd woord als „Bolschewiek” (lid der meerderheid) „passeeren”, — een woord, dat niets verder beteekent, dan de zuiver toevallige omstandigheid, dat wij in 1903 op het Brusselsch-Londensch congres de meerderheid hadden.... Nu, nadat de vervolgingen, waaraan onze partij in Juli en Augustus 1917 van den kant der republikeinen en der „revolutionaire” kleinburgerlijke democratie blootstond, het woord Bolschewiek tot een wereldberoemden eernaam gemaakt hebben, nu, nu deze vervolgingen buitendien ook nog kenmerkten den zoo geweldigen historischen vooruitgang, dien onze partij in haar werkelijke ontwikkeling heeft gemaakt, — nu zou ik misschien afzien van het voorstel, dat ik in April deed, om den naam van onze partij te veranderen. Misschien echter zou ik een „compromis” voorstellen: wij moeten ons Communistische Partij noemen en het woord „Bolschewiki” tusschen haakjes er bij behouden ¹⁾.

Maar de vraag naar den naam der partij is minder gewichtig, dan die naar de verhouding van het revolutionaire proletariaat tot den staat.

In de gewone beschouwingen over den staat wordt meestal de fout begaan, waarvoor Engels hier waarschuwt en die wij in het voorafgaande reeds hebben aangeroerd. Namelijk: men vergeet steeds, dat de afschaffing van den staat ook een afschaffing der democratie beteekent, dat het afsterven van den staat ook een afsterven der democratie is.

Op het eerste gezicht kan deze bewering misschien zeer zonderling en onbegrijpelijk schijnen; misschien ontstaat bij dezen of genen de vrees, dat wij van plan zijn op een

1) Zooals bekend is, is dit nu ook de officieele naam der russische partij: Communisten (Bolschewiki). (N. v. d. V.)

maatschappij te wachten, waarin het beginsel van de onderwerping der minderheid onder de meerderheid niet gevolgd wordt, — want democratie is immers juist erkenning van dit beginsel?

Volstrekt niet. Democratie is niet identiek met onderwerping der minderheid onder de meerderheid. Democratie heet de staat, die de onderwerping der minderheid onder de meerderheid erkent, d. w. z. die eene organisatie vormt tot systematische overweldiging der ééne klasse door de andere, van het ééne deel van het volk door het andere.

Wij stellen ons als einddoel de afschaffing van den staat, d. i. van iedere soort van georganiseerde en systematische overweldiging, van ieder geweld over mensen in het algemeen. Wij verwachten niet eene maatschappij, waarin het beginsel der onderwerping der minderheid onder de meerderheid ongeldig zou zijn. Maar in ons streven naar socialisme zijn wij overtuigd, dat het tot communisme uitgroeien zal, en in verband daarmee zal iedere noodzakelijkheid van geweld over de mensen verdwijnen, iedere onderwerping van den eenen mensch onder den anderen, van het eene deel der bevolking onder het andere — want de menschen zullen zich gewennen om vrijwillig de elementaire wetten van het samenleven te vervullen, zonder geweld en zonder onderwerping.

Om dezen component der gewoonte duidelijk aan te geven, spreekt ook Engels van het „komende, in nieuwe vrije maatschappelijke omstandigheden opgroeiende geslacht”, dat „in staat zal zijn den geheelen staatsrommel van zich af te werpen”, — dus iederen staatsvorm, daaronder ook den democratischen republikeinschen staat.

Tot verdere verklaring hiervan is noodig een onderzoek naar de vraag van de economische grondslagen van het afsterven van den staat.

HOOFDSTUK V.

De economische Grondslagen van het Afsterven van den Staat.